

2. Belynskyi, V. H. (1979), «*Istoriya Malorossyy. Nykolaia Markevycha*» [*History of Little Russia. Nikolay Markevich*] / *Sobranie sochynenyi. V 9-ty tomakh. T. 5. Staty, retsenzyi y zametky, aprel 1842–noiabr 1843.* / Red. M. Ya. Poliakov. Moskva, «Khudozhestvennaia literatura». Retrieved from: http://az.lib.ru/b/belinskij_w_g/text_2720.shtml [in Russian].

3. Drahomanov, M. (1915), «*Chudatski dumky pro ukrainsku natsionalnu spravu*» [Wonderful thoughts about the Ukrainian national affair]. Naklad i druk partiinoi drukarni [in Ukrainian].

4. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. Vernadskoho (IR NBUV), f. X, spr. 16942 // *Bukhbinder Naum. «Lysty K. P. Mykhalchuka k A. N. Pypinu»*, 4 ark [in Ukrainian].

5. Kostomarov, M. (1863), «*Dve russkyia narodnasty*» [*Two Russian peoples*] / *Ystorycheskyia yzsedovanyia Nykolaia Kostomarova. Monohrafiya. Tom pervyi. Sankt-Peterburh: Tipohrafiya Tovaryshchestva «Obshchestvennaia Polza»*, 221–289 [in Russian].

6. Mykhalchuk, K. (1989), «*Avtobiohrafichna zapyska*» [*Autobiographical note*] / *Sami pro sebe. Avtobiohrafii vydatnykh ukrainsiv XIX stolittia / redaktsiia Yurii Lutsenko. Niu-Iork: Vydannia Ukrainskoi Vilnoi Akademii Nauk u SSHA* [in Ukrainian].

7. Nahaiko, T. (2016), «*Hromadivskyi rukh v Ukraini u publikatsiiakh chasopysu «Za sto lit»: lysty ta dokumenty*» [Civil movement in Ukraine in the publications of the magazine «For a hundred years»: letters and documents]. *Pereiaslavskyi litopys: zbirnyk naukovykh statei, 10*, Pereiaslav-Khmelnyskyi, 75–83 [in Ukrainian].

8. Nahaiko, T. (2017), «*Hromadivskyi rukh druhoi polovyny XIX stolittia u spohadakh yoho predstavnykiv: dzherelno-istoriohrafichna viziia chasopysu «Za sto lit»* [The communal movement of the second half of the XIX century in the memoirs of its representatives: a source-historiographical vision of the magazine «For a hundred years»]. *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk, 19*, 361–371 [in Ukrainian].

9. Nahaiko, T. (2018), «*Istoriografichni ta dokumentalni dzherela hromadivskoho rukhu z redaktsiinoho portfeliu 7-oi knyhy chasopysu «Za sto lit»* [Historiographical and documentary sources of communal movement from the editorial portfolio of the 7th book of the magazine «For a hundred years»]. *Chasopys ukrainskoi istorii, 39*, 93–104 [in Ukrainian].

10. Rylskyi, T. (2013), «*V zhytti nikoly nepravdi ne sluzhyv*» [In life, he never served untruth] / *Uporiad. M. H. Rylskyi. Avr peredm.ta koment. N. M. Paziak. Kyiv: Uspikh i kar'iera* [in Ukrainian].

11. Rusov, O. (2011), *Shchodennyky ta spohady* [Diaries and memories] / *Uporiadkuvannia, pidhotovka do druku, vstupna stattia, komentari O. Ya. Rakhna. Chernihiv: Desna Polihraf* [in Ukrainian].

Одержано 10.04.2019.

УДК 94 (477.8) “19”

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3567-2019-45-24-32>

Хмельницька Людмила,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії та культури України
ludmylahm@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-2482-4322>
Державний вищий навчальний заклад

Khmelnyska Lyudmyla,
Candidate of Historical Sciences, assistant
professor of Department of History and
Culture of Ukraine
ludmylahm@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-2482-4322>

«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University, 30, Sukhomlynsky Str., Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, Ukraine, 08401

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Мета статті полягає в неупередженому ідеологічною обмеженістю аналізі джерел та літератури соціально-педагогічного аспекту діяльності молодіжних об'єднань в Україні в кінці ХІХ – початку ХХ століття в умовах формування української національної ідеї, її подальшої трансформації та генези під впливом процесів консолідації свідомо налаштованої частини українського суспільства. Досліджено діяльність молодіжних об'єднань, зокрема сконцентровано увагу на соціально-педагогічному напрямку, як найбільш активно впровадженого в умовах тогочасних соціально-політичних обставин.

У ході проведеного дослідження встановлено, що у зазначений період відбулося остаточне виокремлення найбільш національно-свідомих елементів українського суспільства, що під впливом ряду як суспільно-політичних, історичних так і особистісних факторів стали на шлях вибудовування української державності та формування національної ідеї, як платформи для націотворчої діяльності. Доведено, що в кінці ХІХ – на початку ХХ століття визріли всі необхідні умови для формування національної ідеї, як об'єднуючого фактору згуртування нації.

З'ясовано, що вже в період кінця ХІХ – початку ХХ століття в українському традиційному соціумі простежуються цілком націоналістичні прагнення до консолідації нації на ґрунті державницьких ідей і зокрема у межах молодіжних об'єднань, як першооснови просування в суспільство ідей національного єднання. Прослідковано основні трансформаційні зміни соціальної парадигми розвитку традиційного українського суспільства під впливом активної соціально-педагогічної діяльності молодіжних об'єднань. Доведено що в основі формування методологічних засад соціально-педагогічної діяльності громадських молодіжних об'єднань в Україні насамперед лежить національна ідея.

У статті використані такі методи дослідження: порівняльно-історичний, типології, класифікації, проблемно-хронологічний, об'єктивності, багатофакторності, які дозволяють вивчати складні суспільні явища, конкретні події й факти в їх динаміці.

Ключові слова: громада, держава, молодіжні об'єднання, нація, народ, національна ідея, свідомість, суспільство.

SOCIAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE ACTIVITIES OF YOUTH ASSOCIATIONS IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE FORMATION OF THE UKRAINIAN NATIONAL IDEA OF THE END OF XIX - THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

The purpose of the paper is the impartial ideological limitations of the analysis of the sources and literature of the socio-pedagogical aspect of the activities of youth associations in Ukraine in the late nineteenth and early twentieth centuries in the context of the formation of the Ukrainian national idea, its further transformation and genesis under the influence of processes of consolidation of the deliberately constituted part of Ukrainian society. . The activity of youth associations is explored, in particular, attention is focused on the socio-pedagogical direction,

as the most actively implemented in the conditions of the contemporary socio-political circumstances.

In the course of the study, it was found that during the mentioned period there was a final selection of the most nationally conscious elements of Ukrainian society, which, under the influence of a number of socio-political, historical and personal factors, began to shape the Ukrainian statehood and form the national idea as a platform for the nation-creating activities. It is proved that in the late nineteenth and early twentieth centuries, all the necessary conditions for the formation of a national idea, as a unifying factor for the unification of the nation, were ripened.

It was found that already in the period of the end of the nineteenth and early twentieth centuries in the Ukrainian traditional society traces quite nationalist aspirations for the consolidation of the nation on the basis of statehood ideas and, in particular, within the framework of youth associations, as the basis for the advancement of the ideas of national unity in society. The main transformational changes of the social paradigm of the development of traditional Ukrainian society under the influence of active social and pedagogical activity of youth associations are considered. It is proved that the foundation of the methodological foundations of socio-pedagogical activity of public youth associations in Ukraine is primarily a national idea.

The article uses the following research methods: comparative-historical, typologies, classifications, problem-chronological, objectivity, multifactor, which allow to study complex social phenomena, concrete events and facts in their dynamics.

Key words: *community, state, youth associations, nation, people, national idea, consciousness, society.*

Вивчення проблеми зародження та становлення українського молодіжного руху є наразі актуальним, адже, сучасна вітчизняна науково-дослідна галузь все більше тяжіє до вивчення саме історії формування та розвитку молодіжних об'єднань в Україні, що через свою активну соціально-педагогічну діяльність стали ідейним ґрунтом та методологічною платформою для формування національної ідеї в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. Процеси, що сьогодні відбуваються у зв'язку з розбудовою Української держави, призводять до значних змін у житті суспільства, активним суб'єктом якого залишаються і надалі молодіжні об'єднання, що потребують історичних знань та суспільного досвіду. Саме з огляду на це, вивчення соціально-педагогічної діяльності молодіжних об'єднань періоду кінця ХІХ – початку ХХ століття є важливим для виявлення та проєкцію на сучасні реалії найбільш вдалих форм та методів роботи молодіжних об'єднань.

Необхідно підкреслити, що реалії сьогодення вимагають від активу молодіжних об'єднань постановки й вирішення нових завдань, пошуку як більш ефективних форм залучення до спілок молоді, так і вдосконалення внутрішньоспілкової роботи. Суспільством на порядок денний поставлено питання необхідності вдосконалення діяльності як самих молодіжних організацій, так і форм їхньої взаємодії з навколишньою дійсністю, підвищення соціально-педагогічної значущості й впливу спілок молоді. Відповідно, особливо актуальною постає проблема комплексного психолого-педагогічного дослідження й осмислення сутності соціальної та виховної діяльності сучасних молодіжних об'єднань, їхнього місця й ролі як у процесі соціалізації молодих поколінь, так і в національній системі виховання. Саме тому особливої ваги набуває проблема дослідження та осмислення сутності процесу зародження методологічних засад соціально-педагогічної діяльності молодіжних товариств ХІХ – початку ХХ ст. як базового підґрунтя для розгортання дослідження й осмислення сутності соціальної і виховної роботи сучасних громадських молодіжних об'єднань.

Не дивлячись на актуальність дослідження молодіжних об'єднань в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. дана тема потребує подальшого вивчення, попри наявний історіографічний доробок не одного покоління дослідників. Серед них праці Г. Гунчака

[3], В. Леника [6; 7; 8], О. Лотоцького [9; 10], С. Оленницького [11], М. Павлика [12], В. Сімовича [13], С. Шаха [16] та інших.

Перші таємні гуртки української молоді виникають в середині XIX ст. У Тернополі таємну молодіжну Громаду заснував 1863 р. М. Чачковський. Дана Громада зосереджувалась на культурно-патріотичній діяльності. В державних гімназіях того часу не вивчали а ні української мови, а ні історії, а отже члени Громади здобували ці знання самотужки, читаючи твори Т.Шевченка та інших письменників, влаштовуючи доповіді [6, с. 456].

Саме за таких умов, 1870 р. в Тернополі група учнів «Руської гімназії ім. Франца Йосипа» створила «Драгоманську громаду». Члени громади вивчали історію України, зачитувались творами Т.Шевченка, влаштовували відзначення національних свят, ставлячи перед собою завдання виховувати молодь в дусі національної ідеології, спрямовуючи їх на боротьбу за українську справу [6, с. 457].

1870 р. до Тернопільської молодіжної громади вступає Євген Олесницький. Присягу на вірність він складав у stodолі міщанина Кузьмовича: «Нікому не зраджу тайни Товариства; зобов'язуюсь ціле життя працювати на користь рідного народу» [11, с. 35]. Громада стала школою національного виховання, єднала молодь у єдине молодіжне побратимство, озброєне національною ідеєю. Про діяльність таємних молодіжних гуртків в Академічній гімназії у Львові читаємо в С. Шаха: «Традиція таємних гуртків сягає тут 1860-х рр. Дух у них був патріотичний, національний. Вони мали свої нелегальні журнали «Життя», «Відгуки», «Вічний революціонер» [16, с. 125].

Таємний гімназійний гурток у Коломиї був створений 1887 р. Гурток мав у своїй таємній бібліотеці 300 книжок. Члени гуртка мандрували кожної неділі по навколишніх селах, читаючи селянам книжки, пропагуючи українську ідею [8, с. 21].

Значне число молодіжних товариств функціонувало і в Станіславі. Про роботу одного з них ми дізнаємось із опису О. Терлецького «Галицько-руське письменство 1848–1865 рр.». На установчих зборах було визначено основну сутність майбутньої соціально-педагогічної діяльності товариства. «Завданням гуртка було плекати рідну мову, поширювати і підтримувати українську пресу і літературу, вивчати історію України, створити бібліотечку українських книжок. Члени гуртка вели активну культурно-освітню роботу із сільською молоддю, читали їм українські книжки, пропагували національну ідею» [8, с. 21-22].

Протягом другої половини XIX ст. в Чернівцях також діяли молодіжні товариства. Їхні члени здійснювали послідовну національно-виховну діяльність, активно протидіяли румунізації і германізації української молоді. Із спогадів колишнього члена одного з таких гуртків С. Стоцького ми маємо можливість скласти уявлення про сутність мотивів формування соціально-педагогічних засад діяльності зазначених товариств. «Учасники гуртка, русини з вищої гімназії, почували потребу пригорнутися тісніше один до одного, сполучитися до купи в якесь одне тіло, щоб тим зорганізувати відпорний рух, а також, щось національне в собі розбуджувати, виховувати і підтримувати любов до свого народу» [14, с. 51].

Проте особливо активними були студентські молодіжні товариства. Перше українське студентське товариство постало в Чернівцях 1875 р. Назва спілки звучала як «Общество русских академиков», «Союз» в Черновцах» [1, с. 12]. У статуті мету товариства було визначено так: «Союз має мету об'єднати всіх руських академіків та студентів тутешнього університету в тісну зв'язь і піддержувати любов до всього, що є руське (українське – авт.)» [8, с. 52-53].

До виховних акцій і заходів, які проводив «Союз», насамперед слід віднести влаштування українських вечорниць. На них звучали народні пісні, козацькі думи, грали народні інструменти, виголошувалися реферати з історії України. На вечорниці, окрім членів спілки приходило багато старших людей та неспілкової молоді. Тож вечорниці носили виразний соціально-педагогічний характер, тим самим сприяючи вихованню

любові та пошани до духовно-культурної спадщини українського народу, формуванню національної свідомості не лише в молоді, а й у представників старшого покоління.

При «Союзі» діяли студентський хор і театральний гурток. Хор часто виступав по селах, сприяючи пробудженню національної свідомості й самосвідомості в сільській молоді. Крім цього члени «Союзу» регулярно виступали по селах із доповідями й театральними виставами українською мовою, створювали читальні, готували з місцевих молодих людей бібліотекарів та допомагали формувати читальні-бібліотеки. 1880 р. при «Союзі» було засновано літературно-історичний гурток, члени якого ставили собі за мету поглиблювати свої знання з української літератури та історії України, формуючи почуття гордості за належність до українського народу [13, с. 27].

Помітну роль у студентському житті буковинців відігравали студентські корпорації «Запорож» і «Чорномор». Корпорації велику увагу приділяли національному вихованню своїх членів. Звертаючись до виховних традицій козацтва, члени товариств активно загартовували власне тіло, прагли перейнятися козацьким духом [14, с. 89].

Виникають таємні українські молодіжні товариства й у Наддніпрянській Україні. Вони проводили серед молоді значну просвітницьку та культурологічно-виховну роботу: читали твори Т.Шевченка й інших національних літераторів, ставили українські п'єси, співали хором народні пісні, вивчали історію України, цілеспрямовано пропагуючи національну ідею. Особливо чисельними та активними були молодіжні гуртки Києва, Полтави, Лубнів, Чернігова, Харкова, Глухова, Миргорода, Лохвиці та Прилук [7, с. 213].

Зазначені гуртки виникали стихійно, діючи в підпіллі, за власною програмою. Опис їхньої діяльності ми знаходимо в О. Лотоцького: «Внутрішнє життя гуртка характеризувалось стихійними процесами. З погляду національного - це життя мало суто український характер» [10, с. 53].

З фактом цієї стихійності погоджується і Ю. Коллард: «Тому, що єдиною легальною формою, у якій могли організуватися молоді українці були драматично-аматорські гуртки, на їх тлі повставали чисто таємні гуртки. У них провадилася постійна самоосвітня діяльність, вироблявся національний світогляд. На сходинах читано нелегальні брошури та публікації, проводились дискусії на різні теми» [6, с. 4].

У другій половині XIX століття семінаристи духовних училищ були єдиними студентами в Наддніпрянській Україні, які навчалися на рідній мові. Відповідно, саме духовні семінарії по суті стають осередками українського молодіжного руху. О. Лотоцький стверджує в своїх спогадах: «У духовних школах на Україні існували українські гуртки, що виховували у своїх членів національну свідомість, та яку вони переводили в своїй діяльності священників та учителів народних шкіл» [5, с. 222].

Уже цитований Ю. Коллард стверджує, що першою середньо-шкільною громадою був гурток при Полтавській духовній семінарії. Про діяльність цього ж молодіжного товариства писали О. Лотоцький і А. Жук: «Члени Громади в семінарії сходилися десь за Полтавою, біля монастирського лісу. Гаслами гуртка було: «Хочемо рости і діяти на користь і славу Україні». На сходинах члени гуртка вивчали історію України, українську мову, читати українські книжки, співали народні пісні. Активно відзначалися і Шевченківські свята» [5, с. 34-35].

Михайло Павлик у своїй книжці «Михайло Драгоманов як політик» згадує, що в Києві діяв гурток українських дівчат, який очолювала О. Доброграївна. У 1885 р. на сходинах гуртка дискутувалась ідея державної самостійності України [12, с. 10].

Із спогадів М. Ковалевського дізнаємося про ще один таємний молодіжний гурток: «Це був гурток української молоді у Сосницькому повіті, на сходинах якого часто відбувались дискусії про автономію України» [8, с. 38].

В Одесі члени таємних молодіжних гуртків називали себе братчиками. Вони черпали натхнення для своєї діяльності з джерел романтики минулого. Славні герої козащини, козацькі думи та народні пісні захоплювали їх та служили джерелом національного виховання. Члени зазначених гуртків запускали козацькі вуса, стриглися на стародавній

манір «кружком» та одягались у старовинні кунтуші. Своєю діяльністю в народі братчики, як розповідав сучасник, будили народ од вікової сплячки, що загрожувала вже смертю, сліпим відкривала очі, а глухим повертала слух» [4, с. 67].

Про діяльність молодіжного гуртка в Лубнах описано в збірнику А. Жука «Симон Петлюра в молодості»: «Єднала нас усвідомлена національна окремішність українців. Співали ми українських пісень, читали українські книжки, але не знали, що долі робити, бо не мали провідної ідеї і не знаходили практичної цілі для свого українства. Пояснення справи прийшло до нас від моїх нових товаришів-полтавців. Провідною ідеєю для нас стала «Самостійна Україна» Миколи Міхновського, а практичною ціллю – українська революція» [2, с. 94].

Значний внесок у формування змісту й напрямів соціально-педагогічної діяльності українських молодіжних товариств ХІХ ст. належить «Братству Тарасівців». Так, у 1891 р. на могилі Т. Шевченка чотири студенти – М. Базькевич, М. Байздренко, В. Боровик та І. Липа заснували нове молодіжне товариство під назвою «Братство Тарасівців». На жаль, повна програма цієї організації не збереглася, але ми маємо уявлення про її сутність із реферату, зачитаного в Харкові. Цей рішучий документ, пройнятий палкою любов'ю до українського народу, закликав до національного самовизначення: «Коли нарід розвивається вільно на своєму національному ґрунті, то тим самим він додає до загальнолюдського поступу ... ми повинні віддати усі свої сили на те, щоб визволити свою націю з того гніту, в якому вона зараз перебуває наука і життя українського народу доводять, що Україна була, є і завжди буде окремою нацією, і як кожна нація, так і вона потребує національної волі для своєї праці і поступу. Україна під гнітом ... підіймає свій національний прапор. Тим ми, як діти України, як сини свого народу, є націоналами і передусім дбаємо про те, щоб дати своєму народові національну волю» [3, с. 14-15].

Тарасівці впевнено проголошували про свій намір стати тим, ким ніколи не було старше покоління, тобто істинно українською інтелігенцією. На доказ своєї «українськості» вони зобов'язувалися розмовляти лише українською мовою і при кожній нагоді боронити українську справу: «Так кожен з нас, свідомих українців, має промовляти в родині, в товаристві і взагалі скрізь по-українському» [15, с. 23].

Особливо великий інтерес викликає соціально-педагогічне спрямування їхньої програми. Важливу роль Тарасівні відводили збереженню й розвитку української мови. Вони вимагали викладання в школах України українською мовою, виховання дітей в «українському дусі»: «... ми дбаємо про те, щоб піднести й розворушити на Україні національного духа, віджити і виробити серед інтелігенції й народу національні почування вкраїнські і на підставі їх бажання рідної школи з власною викладовою мовою» [15, с. 24].

Отже, програма «Братства Тарасівців» чітко формулює вимогу виховання молодого покоління в дусі національної ідейності, піднімає планку боротьби за українську мову на якісно вищий рівень. До педагогічних здобутків тарасівців належить і прагнення виховувати дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, його звичаях, традиціях і обрядах, духовній спадщині української нації.

Враховуючи всі вище зазначені фактори, можна з впевненістю стверджувати, що формування методологічних засад діяльності національних спілок молоді кінця ХІХ – початку ХХ ст. було зумовлене рівнем розвитку суспільства й умовами конкретно-історичного буття українського народу, історичними та соціально-культурологічними завданнями, які стояли перед нацією.

У ході теоретичних розмірковувань над питанням методології досліджуваної проблеми ми дійшли висновку, що процес зародження й становлення методологічних засад соціальної і виховної роботи молодіжних товариств зазначеного періоду необхідно поділити на чотири етапи: перший, – на цьому етапі було розпочато боротьбу за національне пробудження молоді, за формування літературної української мови, як єдиної реальної основи зародження національної ідеї (середина ХІХ ст.); другий, – це спроба

більш чітко виділити (відокремити) свою мову, національну самобутність, історію, літературу, мистецтво, фольклор, традиції, звичаї та обряди від російських і польських (третя чверть XIX ст.); третій, – членами молодіжних товариств було розгорнуто активну просвітницьку та культурологічну роботу, формування національної свідомості й самосвідомості (90-і рр. XIX ст.); четвертий, – члени спілок молоді активно включилися в створення концепції української виховної системи, вони ж розгорнули формування національної свідомості й самосвідомості в широких колах української молоді (поч. XX ст.).

Шлях до поширення серед членів молодіжних товариств національної ідеї був вимощений книгами та рукописними виданнями. Саме в процесі їх написання й поширення члени молодіжних організацій розвивали та вдосконалювали українську мову, як ефективний засіб культивування почуття всеукраїнського братства, формування національної свідомості і самосвідомості, нерозривної єдності усієї української спільноти. Отже, найважливіше, фундаментальне значення в зародженні й становленні методологічних засад соціально-педагогічної діяльності українських молодіжних товариств кінця XIX – поч. XX ст. відіграла пропаганда рідної мови та культивоване нею всеукраїнське духовне братство, тобто національна ідея. Пізнання членами молодіжних гуртків національної поезії, національних філософських ідей, поглядів сприяло формуванню національної основи світосприйняття, оволодінню духовно-культурними багатствами нації, закріплювало стрижневу основу національної ідеї в основоположній структурі особистості індивіда.

Таким чином, формування національної ідеї як фундаментальної основи процесу зародження й становлення соціально-педагогічної діяльності молодіжних товариств досліджуваного періоду ми розглядаємо по-перше, як соціально-історичне явище, в якому сконцентровано історію, розвиток і формування духовно-культурної основи нації; по-друге, як процес передачі та засвоєння соціального досвіду, духовної культури, формування в членів молодіжних товариств національної свідомості й самосвідомості; по-третє, як цілеспрямований процес гармонійного розвитку особистості членів спілок молоді з урахуванням досягнутого рівня культури в сім'ї і суспільстві; по-четверте, як синтез досягнень у сфері духовно-культурних надбань, національної педагогіки й загальнолюдських виховних орієнтирів та ідеалів.

Сутнісним у змісті процесу зародження й становлення соціально-педагогічної діяльності молодіжних товариств було формування глибоко національної високогуманної культури міжособистісних взаємин у колективі молодіжного об'єднання, участь у системі суспільних відносин у всій їхній сукупності та культурі діяльності – добродійної, творчої. З цих позицій зміст соціальної виховної діяльності молодіжних товариств кінця XIX – поч. XX ст. – це процес саморозвитку, самовдосконалення й самовиховання членів спілок молоді, засвоєння ними соціально-історичного досвіду рідного народу, духовної культури, формування внутрішньоспілкових високо гуманних відносин, що в комплексі включає в себе послідовну самореалізацію в історико-педагогічному аспекті.

Отже, національну ідею як фундаментальну основу процесу зародження й становлення соціально-педагогічної діяльності молодіжних об'єднань зазначеного періоду слід розглядати як взаємопов'язану та педагогічно зумовлену комплексну систему соціальних і виховних мотивів та взаємодій. Їх можна об'єднати у дві групи: перша базується на фольклорі, традиціях, звичаях, обрядах, ритуалах, реліквіях, церемоніалах та інших стереотипованих формах людської діяльності; на духовно-культурних надбаннях нації; багатотомовій виховній практиці та козацькій педагогіці; друга – на життєво важливих конкретно-історичних потребах нації.

Вивчення й аналіз виховних мотивів і виховних взаємодій, їх взаємовпливу дозволило дійти висновку: найвищими соціально-педагогічними вартостями, що лежали в основі методологічних засад усієї соціальної і виховної роботи молодіжних товариств кінця XIX – поч. XX ст. були національна ідея, виховання любові до України та

формування національної свідомості й самосвідомості.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Буковинський альманах. Чернівці, 1885. 114 с.
2. Гермайзе О. Нариси з історії революційного руху на Україні. Київ, 1928. 221 с.
3. Гунчак Г. Україна: перша половина ХХ століття: Нариси політичної історії. Київ: Либідь, 1993. 327 с.
4. Кедровський В. Обриси минулого. Джерзі Сіті. 1961. 267 с.
5. Коллард Ю. Спогади юнацьких днів. Львів, 1950. 215 с.
6. Леник В. Перші вияви організованості української молоді. Брюссель, 1970. Ч.6. 460 с.
7. Леник В. Таємні гуртки на Наддніпрянщині. Азангарл-Брюссель, 1971. 213 с.
8. Леник В. Українська організована молодь. Мюнхен-Львів. 1991. 258 с.
9. Лотоцький О. Сторінки минулого. Варшава. 1934. 289 с.
10. Лотоцький О. Сторінки минулого. Львів, 1929. 318 с.
11. Олесницький С. Сторінки з мого життя. Львів, 1935. 246 с.
12. Павлик М. Михайло Драгоманов як політик. Львів: «Вольнеє слово», 1911. 128 с.
13. Сімович В. Розвиток студентського життя в Чернівцях. Львів: «Рада», 1908. 135 с.
14. Стоцький С. Наука руської мови в школах середніх на Буковині. Чернівці, 1893. 128 с.
15. Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті. Документи і матеріали. Т.І. / Упоряд. Т. Гунчак і Р. Сольчаник. Торонто, 1983. 426 с.
16. Шах С. Львів - місто моєї молодості. Мюнхен, 1956. 252 с.

REFERENCES

1. (1885). *Bukovynskyi almanakh* [Bukovinsky almanac]. Chernivtsi [in Ukrainian].
2. Hermaize, O. (1928). *Narysy z istorii revoliutsiinoho rukhu na Ukraini* [Essays on the history of the revolutionary movement in Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Hunchak, H. (1993). *Ukraina: persha polovyna KhKh stolittia: Narysy politychnoi istorii* [Ukraine: the first half of the twentieth century: Essays on political history]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
4. Kedrovskyi, V. (1961). *Obrysy mynuloho* [Outlines of the past]. Dzherzi Siti [in Ukrainian].
5. Kollard, Yu. (1950). *Spohady yunatskykh dniv* [Memories of youth days]. Lviv [in Ukrainian].
6. Lenyk, V. (1970). *Pershi vyivay orhanizovanosti ukrainskoi molodi* [The first shows the organization of Ukrainian youth], 6, Briussel [in Ukrainian].
7. Lenyk, V. (1971). *Taiemni hurtky na Naddniprianshchyni* [Secret circles on the Dnieper]. Azanharl-Briuesel [in Ukrainian].
8. Lenyk, V. (1991). *Ukrainska orhanizovana molod* [Ukrainian organized youth]. Miunkhen-Lviv [in Ukrainian].
9. Lototskyi, O. (1934). *Storinky mynuloho* [Pages of the past]. Varshava [in Ukrainian].
10. Lototskyi, O. (1929). *Storinky mynuloho* [Pages of the past]. Lviv [in Ukrainian].
11. Olesnytskyi, S. (1935). *Storinky z moho zhyttia* [Pages from my life]. Lviv [in Ukrainian].
12. Pavlyk, M. (1911). *Mykhailo Drahomanov yak polityk* [Mikhail Drahomanov as a politician]. Lviv: «Volneie slovo» [in Ukrainian].
13. Simovych, V. (1908). *Rozvytok studentskoho zhyttia v Chernivtsiakh* [Development of student life in Chernivtsi]. Lviv: «Rada» [in Ukrainian].
14. Stotskyi, S. (1893). *Nauka ruskoj movy v shkolakh serednikh na Bukovyni* [The science of n language in secondary schools in Bukovina]. Chernivtsi [in Ukrainian].

15. (1983). *Ukrainska suspilno-politychna dumka v XX stolitti. Dokumenty i materialy [Ukrainian socio-political thought in the twentieth century. Documents and materials]*. / Т.І. Упоряд. Т. Hunchak і R. Solchanyk. Toronto [in Ukrainian].

16. Shakh, S. (1956). *Lviv - misto moiei molodosti [Lviv is the city of my youth]*. Мюнхен [in Ukrainian].

Одержано 11.03.2019.

УДК 378.147:902(477.74) «192» (091)

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3567-2019-45-32-39>

Ставицька Анастасія,

кандидат історичних наук, старший викладач

кафедри історії та культури України

tyasan1989@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-5863-0385>

Researcher ID: H-6064-2016

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

Stavytska Anastasia,

Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer of Department of History and Culture of Ukraine

tyasan1989@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-5863-0385>

Researcher ID: H-6064-2016

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University, 30, Sukhomlynsky Str., Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, Ukraine, 08401

НАУКОВІ СТУДІЇ ТА ДОСЛІДИ ОДЕСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ

У статті проаналізовано наукові студії та дослідження Одеського археологічного інституту – навчально-наукового закладу, який створювався з метою підготовки археологів, археографів, архівістів, спеціалістів у області допоміжних історичних дисциплін (1921-1923 рр.). Подано короткі біографічні відомості про викладачів та студентів ОАІ, зокрема таких професорів-керівників як Б.В. Варнеке, Р.М. Волков, С.С. Дложевський, Є.О. Загоровський, М.І. Мандес, Ю.Г. Оксман, Є.П. Трифільєв, А.В. Флоровський, викладачів-спеціалістів (Д.К. Третьяков, А.Т. Готалов-Готліб), асистентів-керівників (М.Ф. Болтенко, С.А. Семенов), лектора І.М. Тронського. Встановлено провідні тенденції розвитку та напрями їх науково-дослідної роботи. Зазначено, що наукові доробки викладачів інституту публікувалися у збірках: «Ученые записки Высшей школы Одессы» (випуски 1, 2), «Вестник просвещения» №2 («Народное просвещение»), «Историко-революционная библиотека» (1921). Спеціалізованого, профільного видання – «Вчені Записки Одеського Археологічного інституту» не видавалося через нестачу фінансового забезпечення. Підсумовано, що науково-дослідницька діяльність Одеського археологічного інституту була спрямована на проведення археологічних розкопок поблизу с. Усатове, в Ольвії, Парутіному, систематизацію та узагальнення розкопок проф. Е.Р. Штерна в Акермані та на о. Березань, дослідження актуальних проблем археології, історії, літератури, мистецтва, релігії та опублікування наукових розвідок з даних питань. Археологічні